

Capitolul I

ASPECTE INTRODUCTIVE

Secțiunea I

Dreptul penal ca ramură de drept

§1. Definiție

Dreptul penal este una din ramurile dreptului cu vizibilitate în toate aspectele vieții sociale. Legăturile cu dreptul penal se realizează încă din fragedă pruncie, regulile stabilite de această ramură a dreptului se împletesc cu regulile de conviețuire socială dictate de normele morale.

Poveștile noastre preferate pe care le ascultam când eram mici conțin, pe lângă pildele necesare dezvoltării personalității, referiri la dreptul penal și instituțiile sale. Astfel, *Punguța cu doi bani* pune problema existenței infracțiunii de însușirea bunului găsit (art. 243 C. pen.), în cazul cocoșului care găsește banii, respectiv a infracțiunii de furt (art. 228 C. pen.), în cazul boierului care ia punguța cu doi bani cocoșului.

Prâslea cel voinic și merele de aur se învâрте în jurul infracțiunii de omor (art. 188 C. pen.), în cazul fraților lui Prâslea, care îl lasă în fântână fără posibilități de supraviețuire, dar și a posibilelor cauze justificative la această infracțiune (spre exemplu, legitima apărare), în cazul lui Prâslea, care omoară zmeii pentru a elibera fetele de împărat; povestea *Tom Degețel* ridică problema infracțiunii de abandon de familie (art. 378 C. pen.).

Nici religia nu ocolește regulile de conduită impuse de dreptul penal (dacă ne raportăm la trei din cele mai importante porunci din Biblie – să nu ucizi, să nu furi, să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău).

În general, dreptul penal stabilește reguli de conduită pentru protejarea unor valori sociale importante pentru comunitate, reguli care sunt în concordanță cu preceptele morale ale unei societăți date la un anumit moment istoric.

Putem defini dreptul penal ca fiind acea ramură a dreptului care stabilește faptele care constituie infracțiuni, condițiile de existență ale acestora, condițiile de trageră la răspundere penală¹ a infractorului și sancțiunile aplicabile acestuia, precum și alte măsuri care pot fi dispuse în cazul săvârșirii unei fapte prevăzute de legea penală.

Dreptul penal este considerat în doctrină ca fiind „câinele de pază” al ordinii sociale, revenindu-i misiunea apărării valorilor fundamentale ale vieții în societate².

Din cele ce precedă conchidem faptul că dreptul penal, ca ramură a dreptului, reglementează relații de conviețuire socială, protejând cele mai importante valori sociale ale unei comunități. De altfel, însăși denumirea acestei ramuri a dreptului este sugestivă, derivând din latinul *poena* (pedeapsă) și din adjectivul *poenalis* (referitor la pedeapsă)³.

Ca noțiune echivalentă se utilizează în doctrină și noțiunea de „drept criminal”, derivată din latinescul *crimen, -inis* (învinuire, acuzație, crimă)⁴.

¹ Consider, alături de alți autori, că instituția răspunderii penale constituie o complicație inutilă a teoriei dreptului penal, putând fi suplinită de instituția pedepsei, interpretată în sens larg. Atâta timp cât Codul penal stabilește cauze care înlătură răspunderea penală, însă voi analiza această instituție, care este inclusă de doctrina majoritară în cele trei instituții majore care guvernează dreptul penal: infracțiunea, răspunderea penală și pedeapsa.

² F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 9.

³ M. Hotca, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2017, p. 7.

⁴ V. Pașca, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 11.

§2. Funcțiile dreptului penal

Funcțiile dreptului penal sunt definite în literatura de specialitate ca fiind sarcina sau rolul pe care acesta trebuie să îl îndeplinească în societate¹.

Există opinii diverse în doctrina dreptului penal cu privire la funcțiile acestuia. Unii autori consideră că există două funcții care pot fi asociate dreptului penal², respectiv funcția protectoare și funcția educativă, alți autori consideră că dreptul penal îndeplinește trei funcții, respectiv funcția preventivă, funcția normativă și funcția asigurării dezvoltării sistemului de valori sociale³. Consider, alături de alți autori, că dreptul penal îndeplinește funcțiile normativă, preventiv-educativă și sancționatoare⁴.

Funcția normativă a dreptului penal constă în sarcina statului de a stabili protecția relațiilor sociale fundamentale prin intermediul normelor penale prevăzute în codul penal și în legile speciale cu dispoziții penale. Statul, prin intermediul legiuitorului, trebuie să stabilească o politică penală coerentă privind prevenirea, descoperirea și sancționarea infracțiunilor, precum și a tratamentului penal aplicabil infractorilor. Funcția normativă este considerată de unii autori ca fiind o funcție protectoare sub un dublu aspect: protecția valorilor sociale fundamentale, pe de o parte, dar și o protecție a infractorului împotriva unor reacții disproporționate sau abuzive ale statului⁵.

Funcția preventiv-educativă constă în sarcina statului de formare în sânul societății a unei conștiințe colective de respect al valorilor sociale ocrotite de legea penală⁶. Această funcție este în strânsă legătură cu funcția normativă, care are, prin însăși reglementarea sancțiunilor aplicabile infracțiunilor stabilite prin legislația penală, un caracter pronunțat preventiv. Funcția preventivă nu constă numai în reglementarea infracțiunilor și a pedepselor aplicabile acestora în legislația penală (prevenția generală), ci în toate aspectele legate de crearea unei conștiințe colective de respectare a regulilor societății, plecând de la conștientizarea comportamentelor antisociale în școli, continuând cu programe de prevenție generală sau specială adresate întregii populații sau numai anumitor categorii de persoane vulnerabile și terminând cu programe de educație civică.

Funcția educativă se realizează prin motivarea membrilor societății în sensul respectării dispozițiilor legale, dincolo de amenințarea sancțiunii penale atașate ei⁷. Educația societății în general realizează funcția preventivă generală a dreptului penal, dar putem vorbi și de o funcție preventivă specială, prin reeducarea infractorului pentru reinserția acestuia în societate⁸.

Funcția sancționatoare a dreptului penal constă în rolul statului, prin organele sale judiciare, de a identifica, în cazul încălcării normelor de conviețuire socială reglementate prin intermediul dreptului penal, persoanele responsabile de săvârșirea faptelor antisociale și de a

¹ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 10, M. Hotca, *op. cit.*, p. 9.

² F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 12.

³ C. Bulai, B.N. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 8; C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 32.

⁴ A se vedea, în acest sens, M. Hotca, *op. cit.*, p. 10.

⁵ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 12.

⁶ M. Hotca, *op. cit.*, p. 10.

⁷ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 13.

⁸ Unul dintre cele mai importante aspecte ale funcției preventiv-educative, care, din păcate, nu funcționează la parametri optimi nici în sistemul penitenciar din România, dar nici în sistemul de probațiune destinat supravegherii persoanelor supuse unor mijloace de individualizare a stabilirii, aplicării sau executării pedepsei neprivative de libertate. Principalele cauze pe care le identific pentru eșecul funcției prevenției speciale sunt constituite de lipsa personalului, condițiile de detenție, dar și mesajul incoerent al statului în domeniul educației.

aplica acestora sancțiunile sau măsurile specifice prevăzute în norma de incriminare (pedepse, măsuri educative, măsuri de siguranță). Funcția sancționatoare este văzută în practica judiciară ca având un rol foarte important în realizarea prevenției speciale, pe de o parte prin îndepărtarea temporară din societate a persoanei care a încălcat legea (în cazul aplicării unei pedepse privative de libertate), iar pe de altă parte prin atenționarea celorlalți membri ai societății asupra consecințelor la care se expun în eventualitatea încălcării normei, dar și asupra promptitudinii reacției statului în cazul încălcării acesteia¹.

§3. Caractererele dreptului penal

Doctrina este relativ unanimă în a stabili trei caractere ale dreptului penal: caracterul de drept public, caracterul autonom și caracterul unitar².

Sistemul actual al dreptului are două mari componente: dreptul public și dreptul privat. Dreptul penal aparține **dreptului public**, raporturile juridice reglementate de dreptul penal fiind raporturi de putere sau autoritate născute între stat, ca putere publică, și cetățeni, ca destinatari ai normei penale, în cazul raporturilor juridice de conformare, sau ca făptuitori ori persoane vătămate, în cazul raporturilor juridice de conflict, generate de săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală³.

Caracterul autonom al dreptului penal este dat de obiectul propriu de reglementare (autonomia normativă), dar și de autonomia conceptuală și procedurală. Prin autonomie normativă se înțelege aptitudinea dreptului penal de a crea norme de conduită, fără a se limita la a sancționa încălcări ale normelor impuse de alte ramuri de drept. Autonomia conceptuală se manifestă prin aceea că dreptul penal poate conferi un alt sens noțiunilor, instituțiilor și termenilor folosiți, diferit de cel al altor ramuri de drept din care sunt preluați. Autonomia procedurală presupune că procesul penal se bucură de o independență completă în raport cu procedurile nepenale din alte ramuri de drept⁴.

Caracterul unitar al dreptului penal semnifică necesitatea interpretării normelor penale ca un tot unitar, cu caracter de sistem. Dreptul penal cuprinde atât norme penale generale, cât și norme penale speciale, care se regăsesc în partea specială a codului penal sau în legi penale speciale ori în legi nepenale care cuprind dispoziții penale, iar aplicarea acestor norme este condiționată de interacțiunea acestora și de strânsa lor conexiune. Nu se poate imagina aplicarea dispozițiilor de drept penal, partea specială, referitoare la incriminarea unei infracțiuni fără a se face aplicarea dispozițiilor din partea generală referitoare la trăsăturile esențiale ale infracțiunii, cauzele justificative sau de neimputabilitate, cauzele care înlătură răspunderea penală, sistemul sancționator etc.⁵.

¹ Transformarea funcției sancționatoare într-o funcție preventivă este, în opinia mea, o justificare a unei realități care îndepărtează puțin morala de religie: asumarea obligației în societate de a ne judeca semenii, spre deosebire de religie, care atribuie această funcție de judecată divinității.

² În doctrină se mai afirmă că dreptul penal mai prezintă un caracter subsidiar și un caracter selectiv. Fără a nega justetea acestor afirmații, voi analiza aceste caractere ale dreptului penal atunci când mă voi referi la criteriile de incriminare, în analiza principiilor dreptului penal. A se vedea, în acest sens, **F. Streteanu, D. Nițu, op. cit.**, pp. 19-21, **M. Hotca, op. cit.**, p. 12.

³ **V. Pașca, op. cit.**, p. 14.

⁴ Pentru mai multe detalii, a se vedea **F. Streteanu, D. Nițu, op. cit.**, pp. 16-19. Faptul că afirm despre capacitatea dreptului penal de a crea norme de conduită nu mă transformă într-un pozitivist radicalist de genul lui Kelsen, aici afirm pur și simplu că dreptul penal are caracter autonom în raport cu alte ramuri de drept, iar nu faptul că izvorul material al normelor juridice este identic cu cel formal.

⁵ Caracterul unitar al dreptului penal este pus în discuție, în practica judiciară, în interpretarea și aplicarea legii penale în timp, în special atunci când se analizează legea penală mai favorabilă. Interpretarea dată acestei

§4. Sistemul de drept penal actual

Există mai multe criterii în baza cărora normele penale pot fi clasificate, fără a afecta unitatea sau autonomia dreptului penal¹.

O primă distincție se face în doctrină între **dreptul penal, partea generală, și dreptul penal, partea specială**.

Dreptul penal, partea generală, cuprinde un ansamblu de norme cu caracter de principiu care se aplică ca un întreg fiecărei norme cuprinse în dreptul penal, partea specială. Dreptul penal, partea generală cuprinde norme care stabilesc principiile dreptului penal, aplicarea legii penale în timp și spațiu, definiția infracțiunii, cauzele justificative și de neimputabilitate, formele infracțiunii după fazele lor de desfășurare, unitatea și pluralitatea de infracțiuni, cauzele care înlătură răspunderea penală, pedepsele și individualizarea acestora, măsurile de siguranță, măsurile educative, cauzele care înlătură executarea pedepsei sau consecințele condamnării. Dreptul penal, partea specială, se regăsește în codul penal, în legi penale speciale și legi speciale nepenale care cuprind dispoziții penale și privește incriminarea anumitor comportamente periculoase pentru societate sau membrii acesteia ca infracțiuni.

Această distincție se face în scop didactic, în realitate normele de drept penal special neputându-se aplica în lipsa celor cuprinse în partea generală a codului penal, iar acesta din urmă sunt lipsite de funcționalitate în lipsa normelor care incriminează fapte concrete ca infracțiuni.

În funcție de obiectul de reglementare al normei, dar și de scopul acesteia de a oferi un drept, o facultate, ori de reglementare a unei proceduri, distingem între **dreptul penal material (substanțial)** și **dreptul penal formal (procesual)**².

Această distincție are relevanță numai în ceea ce privește aplicarea legii penale în timp, normele de drept substanțial supunându-se principiului legii penale mai favorabile (permițând retroactivitatea, respectiv ultraactivitatea legii), în timp ce dispozițiile procesuale sunt supuse regulii *tempus regit actum* (expresie care denumește principiul activității legii procesuale, în sensul că un act se încheie potrivit legii în vigoare în momentul întocmirii acestuia). Atât partea generală, cât și partea specială a codului penal aparțin dreptului penal material (substanțial). Regulile procesuale formale se regăsesc în codul de procedură penală.

O altă delimitare se face în doctrină între **dreptul penal intern și dreptul penal internațional**. Dreptul penal intern cuprinde totalitatea normelor juridice adoptate la nivelul unui stat la un anumit moment dat. Dreptul penal internațional³ conține acele norme juridice

instituții de Curtea Constituțională prin decizia nr. 265/2014 este deficitară, permițând nu numai aplicarea globală a legii penale mai favorabile, ci și aplicarea autonomă a dispozițiilor cuprinse în legi diferite, încălcând caracterul unitar al dreptului penal. Astfel, în practica judiciară există și interpretarea că este permisă aplicarea concomitentă a unor dispoziții din legi distincte (cum ar fi prevederile privind incriminarea faptei, care se găsesc într-o lege specială veche mai favorabilă, combinate cu prevederile de parte generală mai favorabile, care se regăsesc în noul cod penal), care nu se succed una pe cealaltă.

¹ M. Hotca, *op. cit.*, p. 13.

² În același sens, M. Hotca, *op. cit.*, p. 14.

³ În doctrină se face distincția între dreptul penal internațional și dreptul internațional penal. Dreptul penal internațional cuprinde regulile care reglementează cooperarea și asistența juridică internațională în materie penală. Dreptul internațional penal conține acele norme juridice prin care anumite fapte sunt incriminate ca infracțiuni în plan internațional. Se observă că diferența între dreptul penal internațional și dreptul internațional penal este identică cu cea dintre dreptul penal formal (procesual) și dreptul penal material (substanțial). În realitate, ceea ce este denumit drept penal internațional în doctrina română este de fapt drept procesual penal internațional.

prin care anumite fapte sunt incriminate ca infracțiuni în plan internațional (inclusiv european¹).

În literatura de specialitate se afirmă necesitatea recunoașterii unor noi subramuri ale dreptului penal care să reglementeze anumite categorii de relații de apărare socială, cum ar fi dreptul penal al afacerilor, dreptul penal al minorilor, dreptul penal al muncii, dreptul penal al mediului, dreptul penal vamal, dreptul penal fiscal. Așa cum s-a exprimat plastic un reputat profesor de drept penal, aceste formulări corespund, mai degrabă, unor cerințe didactice, diversitatea unor asemenea lucrări având un „conținut cu o geometrie variabilă”, depinzând de optica autorilor și nu reprezintă o clasificare riguros științifică corespunzătoare unor subramuri ale dreptului penal². De altfel, tot în literatura de specialitate se susține că o asemenea divizare a dreptului penal în subramuri nu este posibilă *de lege lata*³.

§5. Evoluția dreptului penal

Norme de drept penal au fost incidente și aplicabile încă din cele mai vechi timpuri. Spre deosebire de dreptul civil, care este cristalizat și are o evoluție deosebită încă din vremea romanilor, evoluția dreptului penal este de dată recentă.

Apariția în țara noastră a unor dispoziții penale mai consistente este semnalată începând cu secolul al XVII-lea. Astfel, în anul 1646 apare la Iași Pravila lui Vasile Lupu, iar în anul 1652 la Târgoviște Pravila lui Matei Basarab. Ambele coduri conțineau dispoziții mixte, civile și penale, nefiind exclusiv penale, însă prevedeau pedepse brutale cu scop intimidant, precum pedeapsa cu moartea⁴ (prin spânzurare, tragere în țeapă, ardere de viu, înecare, sugrumare, îngropare de viu) ori pedepse corporale (mutilarea – tăierea mâinilor, a limbii, a urechilor, nasului sau organului sexual; turnarea de plumb topit pe gâtul condamnatului; înfierarea; bătaia), pedepse privative de libertate (ocna pe viață sau pe timp mărginit, grosul – închisoare destinată detențiunii preventive pentru oamenii de rând, varta – închisoare destinată debitorilor) ori de excludere din societate (surghiunul)⁵.

Înainte de codurile penale moderne au mai apărut Condica lui Sturza în Moldova în anul 1826 și Condica lui Caragea în Țara Românească sau Condica criminală a lui Barbu Știrbei în Muntenia în 1852⁶.

Codurile penale moderne adoptate după unirea principatelor române sunt Codul penal din 1864, Codul penal din 1936 (Codul penal Carol al II-lea), Codul penal din 1968 și Codul penal din 2009.

Codul penal din 1864 (intrat în vigoare în 1865) este primul cod penal care unifică o parte din legislația penală a statelor române unite în anul 1859. Acest cod este inspirat din Codul penal francez din 1810, dar și de Codul penal prusac din 1851. Codul reflectă principiile moderne, ca legalitatea incriminării, legalitatea pedepsei, neretroactivitatea legii penale, aplicarea legii penale mai favorabile, dezincriminarea, egalitatea în fața legii penale,

¹ La nivelul Uniunii Europene se regăsesc numeroase instrumente (Decizii-cadru, Directive) care obligă statele membre să-și armonizeze legislația în domeniul dreptului penal substanțial, prin incriminarea anumitor fapte ca infracțiuni sau prin armonizarea sancțiunilor aplicabile, atât ca natură, cât și ca durată.

² V. Pașca, *op. cit.*, p. 15.

³ A se vedea, în acest sens, M. Hotca, *op. cit.*, p. 15, F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 26.

⁴ T. Dima, *Drept penal, partea generală*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 1.

⁵ P. Strihan, în V. Hanga, Gh. Cronț, I. Floca, V. Goergescu, A. Herlea, L. Marcu, I. Matei, D. Mioc, O. Sachelarie, N. Stoicescu, P. Strihan, V. Șotropa, R. Vulcănescu, *Istoria dreptului românesc, vol. I*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, pp. 447-450.

⁶ T. Dima, *op. cit.*, p. 1.

răspunderea penală subiectivă, dar renunță și la pedeapsa cu moartea, confiscarea averii sau pedepsele corporale din reglementările anterioare¹.

Codul penal Carol al II-lea din 1936 (intrat în vigoare în 1937) reprezintă în același timp un pas înainte, dar și unul înapoi raportat la codul din 1964. Acesta introduce instituții noi, precum măsurile de siguranță, răspunderea penală a persoanei juridice și regimul juridic aplicabil minorilor infractori, dar și pedeapsa cu moartea (din anul 1938) sau analogia (din anul 1948). Atât în codul penal din 1864, cât și în cel din 1936, infracțiunile sunt împărțite, după modelul francez, în funcție de gravitate, în crime, delikte și contravenții².

Codul penal din 1968 (intrat în vigoare în 1969) reprezintă un cod penal modern, redactat sub coordonarea profesorului Vintilă Dongoroz, deși adoptat în vremea regimului comunist. În acest cod este definită pentru prima dată infracțiunea în legislație, stabilindu-se trăsăturile esențiale ale acesteia, se renunță la sistematizarea infracțiunilor în crime, delikte și contravenții, se separă domeniul contravențional de cel penal, se ridică limitele răspunderii penale pentru minorul infractor³.

Acest cod suferă numeroase modificări, în special după schimbarea regimului comunist în 1989, iar în perioada 2000-2004 se lucrează la elaborarea unui nou cod penal. Astfel, în anul 2004 este publicat în Monitorul Oficial⁴ un nou cod penal, care se apropie ca reglementare de codul penal din 1939 (delimitarea infracțiunilor în crime și delikte), menținea definiția infracțiunii din Codul penal din 1968, dar introducea delimitarea cauzelor care exclud infracțiunea în cauze justificative și cauze care înlătură caracterul penal al faptei. Ceea ce este particular cu privire la acest cod este că acesta nu a intrat niciodată în vigoare, nefiind redactat și publicat vreun cod de procedură penală care să însoțească normele de drept penal substanțial și să detalieze aplicarea acestora.

În aceste condiții, a fost redactat un nou cod penal, care a fost publicat în Monitorul Oficial în anul 2009 și a intrat în vigoare la 1 februarie 2014. Acest cod se îndepărtează de tradiția codului penal de la 1968 și se apropie de definiția dată infracțiunii în doctrina penală germană și spaniolă, cu delimitarea cauzelor justificative de cauzele de neimputabilitate, introducând, de asemenea, sistemul zilelor-amendă atât pentru sancționarea persoanei fizice, cât și a celei juridice. Ca o nouă politică penală se reduc limitele de pedeapsă pentru infractorii primari și se sporește drastic sancționarea infractorilor cu antecedente penale sau care comit mai multe infracțiuni, introducându-se sancționarea concursului de infracțiuni cu spor obligatoriu fix ori cumulul aritmetic pentru recidiva postcondamnatorie.

¹ **M. Hotca**, *op. cit.*, p. 21. Potrivit art. 7, pedepsele pentru crime erau munca silnică pe toată viața; munca silnică pe timp mărginit de la 5 până la 20 ani; reclusiunea într-o casă de muncă, de la 5 ani până la 10 ani; detențiunea de la 3 ani până la 10 ani; degradațiunea civică de la 3 ani până la 10 ani. Potrivit art. 8, pedepsele pentru delikte erau închisoarea de la 15 zile până la 5 ani; interdicțiunea de la 6 luni până la 6 ani a onora din drepturile politice, civile ori de familie; amenda de la 26 lei în sus. Potrivit art. 9, pedepsele pentru contravenții erau închisoarea de la 1 până la 15 zile; amenda de la 5 până la 25 lei.

² Potrivit art. 22, pedepsele pentru crime erau, în materie de drept comun, munca silnică pe viață; munca silnică pe timp mărginit de la 5 la 25 ani; temnița grea de la 3 la 20 ani, iar în materie politică detențiunea grea pe viață; detențiunea grea de la 5 la 25 ani; detențiunea riguroasă de la 3 la 20 ani. Potrivit art. 23, pedepsele pentru delikte erau în materie de drept comun închisoarea corecțională de la o lună la 12 ani; amenda de la 2.000 la 20.000 lei, afară de cazul când legea prevede un alt maximum, iar în materie politică detențiunea simplă de la o lună la 12 ani; amenda de la 2.000 la 20.000 lei, afară de cazul când legea prevede un alt maximum. Potrivit art. 24, pedepsele pentru contravenții erau închisoarea polițienească de la o zi la o lună; amenda de la 50 la 1.500 lei.

³ A se vedea, pentru mai multe detalii, **V. Dongoroz**, în **V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu**, *Explicații teoretice ale codului penal român, partea generală, vol. I*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969, pp. 5-33.

⁴ Codul penal din 28 iunie 2004 (Legea nr. 301/2004), publicat în M. Of. nr. 575 din 29 iunie 2004.

§6. Știința dreptului penal

Știința dreptului penal a avut, în literatura de specialitate, definiții mai restrânse sau mai extinse. Astfel, se consideră că știința dreptului penal este acea ramură a științelor juridice care cuprinde ideile, teoriile sau concepțiile referitoare la dreptul penal pozitiv și principiile care-l cârmuiesc¹. Într-o altă opinie, preluându-se definiția profesorului Tanoviceanu, se afirmă că știința dreptului penal este constituită din grupul disciplinelor care au de studiat crima ca fenomen juridic – infracțiunea – conflictul de interese juridice produs de actele criminale, consecințele juridice ale crimei – pedeapsă și reparațiune. Din acest grup fac parte dreptul penal, procedura penală, legile penale cu caracter penal, legislația penitenciară².

Știința dreptului penal are ca obiect de studiu dreptul penal (ca legislație). Știința dreptului penal poate fi denumită și prin alte expresii, cum ar fi doctrina dreptului penal, literatura dreptului penal, teoria dreptului penal sau enciclopedia dreptului penal³. În principiu, obiectul său de studiu îl constituie dreptul penal în vigoare, însă în cadrul științei dreptului penal se dau explicații și cu privire la istoria dreptului penal român, adică la reglementările anterioare legii penale în vigoare, precum și cu privire la dreptul comparat, adică la experiența legislativă a altor țări⁴.

În literatura de specialitate se afirmă că știința dreptului penal efectuează un întreg studiu asupra normelor și instituțiilor penale: exegetic, având ca obiect cunoașterea, în parte, a fiecărei reguli de drept, în conceptul, în funcția și în sfera sa de aplicare; dogmatic, având ca obiect cunoașterea principiilor fundamentale, generale și speciale ale dreptului normativ; critic, având ca obiect descoperirea imperfecțiunilor dreptului, lipsa de armonizare între forma și substanța dreptului, discordanța între corpul unor reguli de drept și rezultatele la care acestea conduc⁵.

Ca și evoluția dreptului penal, știința dreptului penal s-a dezvoltat începând din secolul al XVII-lea, odată cu codificările comportamentelor periculoase. Aceasta nu înseamnă că nu există referiri în literatura de specialitate anterioare acestei perioade, dar cercetarea anterioară se axa pe fundamentele dreptului în general, fără a face vreo analiză particulară sau exclusivă a dreptului penal.

Există două școli fundamentale în știința dreptului, cu diferite curente și diverși susținători: școala naturală și școala pozitivistă⁶.

Școala naturală afirmă în principal că toate legile adoptate de oameni trebuie să fie în concordanță cu principiile fundamentale ale naturii, care sunt imuabile și universal valabile⁷. *Dreptul natural* este o lege superioară, după care se apreciază justețea legii pozitive, acest drept neputând fi modificat, abrogat și nu se poate devia de la el, deoarece este o lege

¹ M. Hotca, *op. cit.*, p. 22.

² T. Dima, *op. cit.*, p. 11, I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. I, ed. a 2-a, Ed. Tipografia Curentul Judiciar, București, 1924, p. 186.

³ M. Hotca, *op. cit.*, p. 22.

⁴ I. Pascu, în I. Pascu, A.S. Uzlău, Gh. Muscalu, *Drept penal, partea generală*, ed. a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 7.

⁵ V. Dongoroz, *Tratat de drept penal* (reeditarea ediției din 1939), Ed. Societății Tempus, București, 2000, pp. 79-80.

⁶ Pentru mai multe detalii, a se vedea T. Avrigeanu, *Pericol social, vinovăție personală și imputare penală*, Ed. Wolters Kluwer, București, 2010, W. Star, *Law and Morality in HLA Hart's Legal Philosophy*, Marquette Law Review nr. 4/1984, vol. 67, pp. 673-689.

⁷ Deși despre originea acestor principii naturale există divergențe între adepții școlii naturale, unii afirmând că acestea provin de la divinitate, alții din observarea rațională a naturii, iar alții propun o varietate de alte fundamente între cele două deja expuse.

naturală înăscută, implantată în individ. Dreptul natural precede orice lege scrisă, existența statului. Legea naturii este rațiunea supremă după care oamenii deosebesc dreptul de nedrept, cinstea de rușine¹. Principalii susținători ai acestei școli sunt Socrate, Platon, Aristotel, Cicero, Augustin, Toma D'Aquino, Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke, Immanuel Kant.

Scoala pozitivistă susține teza că existența și conținutul legii depind de fapte sociale, și nu de substanța acesteia. Teza pozitivistă nu spune că substanța legii este neinteligibilă, lipsită de importanță sau periferică față de filozofia dreptului, ci doar că aceasta nu determină dacă există legi sau sisteme juridice. Pozitivismul legal este o filozofie a dreptului care subliniază natura convențională a legii, aceasta reprezentând o construcție a societății. Potrivit pozitivismului legal, legea este sinonimă cu normele pozitive, adică normele făcute de legiuitor sau considerate ca drept comun sau jurisprudență. Criteriile formale privind originea legii, aplicarea legii și eficacitatea legală sunt suficiente pentru ca normele sociale să fie considerate drept. Pozitivismul legal nu se bazează pe legea poruncilor divine, a rațiunii sau a drepturilor omului². Exponenții acestei teorii sunt Jeremy Bentham, John Austin, JS Mill, John Gray, Hans Kelsen, HLA Hart, Joseph Raz³, Gunther Jakobs.

În ceea ce privește știința dreptului penal modern, în literatura juridică de specialitate română se afirmă că aceasta a început să se dezvolte odată cu apariția lucrării *Dei delitti e delle pene*, în anul 1764, a lui Cesare Beccaria. Odată cu aceasta, s-a dezvoltat doctrina clasică a dreptului penal, bazată pe ideea omului dotat naturalmente cu liber arbitru, având capacitatea de a distinge între bine și rău și libertatea de a-și alege conduita pe care dorește să o urmeze⁴. Doctrina pozitivistă, dezvoltată de Enrico Ferri, Cesare Lombroso și Raffaele Garofalo, a promovat ideea că infractorul, departe de a fi liber, este determinat în chip absolut, în manifestările sale, de factori criminogeni de ordin biologic, social și cosmo-telurici⁵. Cele două doctrine transpun în domeniul dreptului penal teoriile școlilor naturală și pozitivistă, fiind puternic influențate de curentele ideologice generale ale dreptului. O altă doctrină menționată în literatura de specialitate este doctrina apărării sociale, potrivit căreia finalitatea dreptului o reprezintă apărarea socială realizată prin prevenire și presiune, promotorii acestui curent fiind Filippo Gramatica și Marc Ancel⁶.

Dincolo de aceste curente care se încadrează la granița între criminologie și filosofia dreptului penal, în dezvoltarea științei dreptului penal pe plan internațional s-au remarcat autori germani (Hans Welzel, Claus Roxin, Gunther Jakobs), englezi (HLA Hart, RA Duff, John Stuart Mill), americani (Herbert Wechsler, George Fletcher, Mark Dubber), italieni (G. Fiandaca, E. Musco, Antolisei), spanioli (E. Bacigalupo, S. Mir Puig, F. Munoz Conde) sau francezi (R. Merle, A. Vitu, F. Desportes, F. Le Gunehec), care au contribuit la fundamentele științei dreptului penal din ziua de astăzi.

În literatura juridică recentă s-au pus bazele unor studii importante în materia dreptului penal comparat, remarcându-se aici, printre alții, Mireille Delmas Marty, Jean Pradel, Andre Klip, John Vaervaele, Anne Weyemberg, Katalin Ligeti, Valsamis Mitsilegas, pentru a

¹ I. Ursan, *Principalele școli și curente de drept în gândirea juridică*, Chișinău, 1998, p. 15.

² A se vedea, în acest sens, Stanford Encyclopedia of Philosophy.

³ W. Star, *op. cit.*, p. 673.

⁴ M. Hotca, *op. cit.*, p. 27.

⁵ I. Pascu, *op. cit.*, p. 9.

⁶ Gh. Nistoreanu, în V. Dobrinou, Gh. Nistoreanu, I. Pascu, A. Boroș, I. Molnar, V. Lazăr, *Drept penal, partea generală*, Ed. Europa Nova, București, 1997, p. 17.

aminti doar o parte din autorii care s-au consacrat în acest domeniu care capătă o amploare din ce în ce mai consistentă.

În ceea ce privește știința dreptului penal în România, perioada de început a fost marcată de Ioan Tanoviceanu (Curs de drept și procedură penală, Tratat de drept și procedură penală), Traian Pop la Cluj, Nicolae Buzea la Iași. Știința dreptului penal român a fost puternic influențată de profesorul Vintilă Dongoroz (Tratat de drept penal – 1939, Explicații teoretice ale codului penal român – 1969) și de echipa formată de acesta la Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române, dintre care amintesc pe Ion Oancea, Nicoleta Iliescu, Costică Bulai, George Antoniu. Printre exponenții științei dreptului penal se mai numără Matei Basarab, Constantin Mitrache, Vasile Dobrinou, Tudorel Toader, Maria Zolyneak, Ilie Pascu, Alexandru Boroi, Viorel Pașca, Florin Streteanu, Mihai Hotca, Constantin Duvac, Mihail Udroi, pentru a enumera numai o parte dintre autorii care s-au consacrat în secolul XX sau la începutul secolului XXI¹.

Secțiunea a II-a **Principiile dreptului penal**

Principiile fundamentale ale dreptului penal sunt acele idei directoare care guvernează întreaga materie a dreptului penal, influențând atât activitatea de elaborare a normelor penale, cât și pe cea de aplicare a acestora².

Toate normele de drept penal își subordonează incidența lor principiilor fundamentale, putând deroga de la acestea numai în cazuri excepționale și pentru existența unor rațiuni superioare celor care au determinat recunoașterea principiilor de la care se abat³.

În literatura de specialitate se consideră că aceste principii joacă rolul unor instrumente de protecție a cetățeanului împotriva unei intervenții arbitrare sau excesive a statului prin mijloace penale, constituind astfel un adevărat mecanism de limitare a puterii sancționatoare a statului (*ius puniendi*)⁴.

În Codul penal actual nu sunt prevăzute expres principiile fundamentale ale dreptului penal, nici nu sunt instituite reguli care să prevadă vreo limitare nu numai a puterii sancționatoare a statului, dar a posibilității de a incrimina fapte ca infracțiuni. Singurul principiu prevăzut în legislația penală, dintre cele considerate fundamentale, este principiul legalității. Este deci sarcina doctrinei să dezvolte în cursurile și tratatele de drept penal regulile călăuzitoare ale acestei materii.

Având în vedere faptul că în cursurile și tratatele de drept penal se analizează foarte puțin sau deloc necesitatea incriminării anumitor fapte ca infracțiuni, analizându-se doar dreptul pozitiv, așa cum a fost prevăzut de legiuitor (ceea ce pare a indica o viziune pozitivistă a autorilor de drept penal români⁵), am considerat necesar să separ principiile care

¹ Pentru mai multe detalii, a se vedea **I. Pascu**, *op. cit.*, pp. 9-11.

² **C. Bulai, B.N. Bulai**, *op. cit.*, p. 56, **F. Streteanu, D. Nițu**, *op. cit.*, p. 34.

³ **M. Hotca**, *op. cit.*, p. 36.

⁴ **F. Streteanu, D. Nițu**, *op. cit.*, p. 34.

⁵ Aceasta nu înseamnă că în literatura juridică română există numai adepți ai pozitivismului. De regulă, aspectele legate de incriminare și de existența sau nu a unor reguli de drept imuabile în afara și deasupra dreptului pozitiv se regăsesc în lucrări de filosofie a dreptului sau criminologie, iar nu în lucrări specifice de drept penal, partea generală, care se concentrează pe explicarea normelor existente pentru studenți și practicieni. Pentru a putea împărți autorii de drept penal moderni în pozitivști, naturaliști, sau a-i încadra în alte categorii, ar trebui ca aceștia